

Otto Ahola

BENTSODIATSEPIINIEN PÄIHDEKÄYTTÖ
TERVEYSNEUVONTAPISTE MILLIN
ASIAKKAILLA VUOSINA 2008–2018

Syventävien opintojen kirjallinen työ
Kevätlukukausi 2021

Otto Ahola

BENTSODIATSEPIINIEN PÄIHDEKÄYTTÖ
TERVEYSNEUVONTAPISTE MILLIN
ASIAKKAILLA VUOSINA 2008–2018

TURUN YLIOPISTO

Lääketieteellinen tiedekunta

Kliininen laitos

Psykiatria

Ohjaaja: apulaisprofessori Solja Niemelä

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO
Lääketieteellinen tiedekunta

OTTO, AHOLA: Bentsodiatsepiinien päihdekäyttö terveysneuvontapiste
Millin asiakkailta vuosina 2008–2018

Syventävien opintojen kirjallinen työ, 10 s.
Psykiatria
Huhtikuu 2021

Tutkimuksessa tarkastellaan turkulaisessa terveysneuvontapiste Millissä asioivien ruiskuhuumeita käyttävien bentsodiatsepiinien käyttöä vuosina 2008–2018. Tarkastelun keskiössä olivat bentsodiatsepiinien päihdekäytön esiintyvyyden muutokset sekä käyttäjien päihdeprofiilit.

Tutkimuksessa aineistona käytettiin Turun terveysneuvontapiste Millissä tehtyjä ovensuukyselyitä vuosilta 2008, 2011, 2014 ja 2018. Päihteiden käyttöä kysyttiin edellisen puolen vuoden ajalta vuosina 2008–2014 ja vuonna 2018 edeltävän 30 vuorokauden aikana. Lisäksi ovensuukyselyissä selvitettiin huumeiden käyttäjien sosiodemografisia taustatietoja sekä pistosvälinekäyttäytymistä. Ovensuukyselyihin vastaaminen oli täysin anonyymiä ja vapaaehtoista.

Bentsodiatsepiinien päihdekäyttö väheni vuosien 2008–2018 aikana. Kun bentsodiatsepiinien päihdekäyttöä tarkasteltiin päihdekäyttöryhmittäin, käyttö väheni samaan tapaan sekä amfetamiinia että buprenorfiinia ruiskuhuumeena käyttävillä.

Asiasanat: bentsodiatsepiini, buprenorfiini, amfetamiini, ruiskuhuumeet, terveysneuvontapiste

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUKSEN TAVOITE	1
3 AINEISTO JA MENETELMÄT	2
4 TULOKSET	3
5 POHDINTA	3
6 TAULUKOT JA KUVIOT	6
LÄHTEET	9

1 Johdanto

Lääkekäyttöön tarkoitetut valmisteet ovat korvanneet päihdekäytössä perinteisten huumeiden käytön viimeisen parinkymmenen vuoden aikana (1). Suomalaisesta väestöstä jopa 7 % on käyttänyt unilääkkeitä, kipulääkkeitä tai rauhoittavia lääkkeitä muuhun kuin lääkinnälliseen tarkoitukseen (2). Suomessa ylivoimaisesti yleisimmin väärinkäytetty ja riippuvuutta aiheuttava lääkeaineryhmä ovat bentsodiatsepiinit (3,4). Bentsodiatsepiiniyhdisteillä tiedetään olevan neljä pääasiallista keskushermostovaikutusta: ahdistusta lievittävä, rauhoittava, kouristusta ehkäisevä sekä lihaksia relaksoiva vaikutus. Koska bentsodiatsepiinien vaikutukset ovat moninaisia, niitä käytetään esimerkiksi ahdistuksen hoidossa, unilääkkeinä, epilepsialääkkeinä sekä anestesia-aineina. Nämä useat käyttöindikaatiot lisäävät bentsodiatsepiinien väärinkäyttöpotentiaalia. Vieroitusoireita ja ahdistusta lievittävien vaikutusten takia ne ovat suosittuja etenkin päivittäin ruiskuhuumeita käyttävien keskuudessa (4–6). On osoitettu, että suonensisäisesti opioideja käyttävistä huomattava osa on bentsodiatsepiiniriippuvaisia (4). Säännöllisesti bentsodiatsepiineja käyttävistä ihmisistä kuitenkin valtaosa käyttää näitä muuhun kuin päihdekäyttöön (3). Bentsodiatsepiinien väärinkäytön yleisyyttä, siinä tapahtuneita muutoksia sekä väärinkäyttöön liittyviä taustatekijöitä ruiskuhuumeita käyttävillä on tutkittu toistaiseksi vähän sekä Suomessa että kansainvälisesti (7–9).

2 Tutkimuksen tavoite

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella, onko terveysneuvontapiste Millissä asioivilla ruiskuhuumeita käyttävillä bentsodiatsepiinien päihdekäytössä tapahtunut muutoksia vuosien 2008, 2011, 2014 ja 2018 aikana. Tavoitteena oli selvittää, millainen päihdekäyttöprofiili on yhteydessä bentsodiatsepiinien päihdekäyttöön ruiskuhuumeita käyttävillä ja onko bentsodiatsepiinien päihdekäytössä tapahtuneet muutokset erilaisia amfetamiinia ja buprenorfiinia käyttävillä. Lisäksi tarkasteltiin bentsodiatsepiineja päihdehakisesti käyttävien sosiodemografisia taustatietoja, kuten ikää, sukupuolta ja koulutustasoa.

3 Aineisto ja menetelmät

Turun kaupungin terveysneuvontapiste Milli on matalan kynnyksen anonyymi ja maksuton asioimispaikka ruiskuhuumeita käyttäville sekä heidän läheisilleen. Toiminnan päätarkoituksena on ehkäistä veriteitse tarttuvien tartuntatautien leviämistä (10).

Tutkimusaineisto koostui terveysneuvontapiste Millin vuosina 2008, 2011, 2014 ja 2018 asiakkaille tehdyistä anonyymeistä ovensuukyselyistä. Tietoja kerättiin kunakin tutkimusvuonna kahden viikon ajan. Vuonna 2008 vastaajia oli 112 (68 % miehiä), 2011 n=107 (68 % miehiä), 2014 n=103 (57 % miehiä), ja 2018 n=101 (56 % miehiä). Terveysneuvontatoiminnan nimettömän asioinnin vuoksi toiminnassa kirjataan vain vaihdettujen käyttövälineiden määrät, eikä virallista henkilökisteriä ja siten tarkkaa kävijöiden määrän seuranta ei tehdä. Arviolta kuukausittain terveysneuvontapisteessä asioi 300–400 henkilöä.

Paperilomakkeelle täytettävissä kyselyissä oli ainekohtainen lista eri päihteiden osalta. Vastaajia pyydettiin ympyröimään vaihtoehto, joka kuvasi parhaiten ajankohtaista päihdekäyttöä: 1) päivittäin, 2) viikoittain, 3) kuukausittain, 4) harvemmin kuin kuukausittain, 5) ei käyttöä. Vuosina 2008, 2011 ja 2014 kartoitettiin päihdekäyttöä edeltävän kuuden kuukauden aikana ainekohtaisesti. Vuonna 2018 kartoitettiin päihdekäyttöä edeltävän 30 vuorokauden aikana. Päihteiden käytön lisäksi kartoitettiin sosiodemografisia taustatietoja, kuten ikää, sukupuolta, siviilisäätystä, koulutustasoa ja työtilannetta. Kyselyissä kartoitettiin myös ruiskuhuumeiden käyttöön liittyvää pistokäyttäytymistä.

Jokaisena tutkimusvuonna kyselyyn vastaaminen oli täysin vapaaehtoista ja tiedot kerättiin nimettömästi ilman henkilötunnisteellista tietoa. Koska kysely toteutettiin anonyymisti, tutkimusta varten ei ole haettu eettisen toimikunnan lausuntoa. Tutkimuslupaa haettiin Turun kaupungilta.

Tutkimusaineiston tilastolliseen analysointiin käytettiin IBM SPSS Statistics -ohjelmaa (versio 25). Tilastollisina menetelminä käytettiin ristiintaulukointia, khiin neliö -testiä sekä logistista regressioanalyysiä. Tutkimusvuosien välillä tehdyt vertailut tehtiin vuosien 2008 ja 2014 välillä. Analysoitaessa logistisella regressioanalyysillä bentsodiatsepiinien päihdekäytön yhteyttä taustatekijöihin, kaikkien tutkimusvuosien tiedot yhdistettiin. Vertailut tehtiin bentsodiatsepiinejä päihdehakuisesti käyttäneiden ja käyttämättömien välillä.

Todennäköisyyksien suhdetta arvioitiin laskemalla vedonlyöntisuhde (odds ratio) 95 prosentin luottamusväleineen. Kaikkien taustatekijöiden osalta malliin lisättiin myös tieto tutkimusvuodesta.

4 Tulokset

Bentsodiatsepiinien päihdehakuiseen käyttöön koskevaan kysymykseen vastanneiden taustatiedot eri tutkimusvuosina on esitetty Taulukossa 1.

Bentsodiatsepiinien päihdekäytön taajuutta eri tutkimusajankohtina on kuvattu Kuviossa 1. Bentsodiatsepiinien päivittäisessä päihdekäytössä on tapahtunut selvä muutos vuosina 2008–2014: edeltävän kuuden kuukauden aikana päivittäin bentsodiatsepiineja käyttäviä oli vuonna 2008 54 % ja vuonna 2014 35 % ($p=0.007$). Kun tarkasteltiin muutoksia viikoittain tai harvemmin raportoidun käytön suhteen, erot ryhmien välillä eivät olleet tilastollisesti merkitseviä (kuvio 1).

Kun vastaajien taustatietoja vertailtiin eri tutkimusvuosina, niin bentsodiatsepiinejä päihdehakuisesti käyttävissä alle 30-vuotiaiden osuus väheni (vuonna 2008 66 % vs. vuonna 2018 22 %, $p<0,001$). Vastaavasti siviilisäädyltään avo- tai avioliitossa olevien määrä väheni (62 % vs. 23 %, $p<0.001$). Bentsodiatsepiinejä päihdehakuisesti käyttävillä sekä omien (97 % vs. 80 %, $p=0.01$) että muilta lainattujen likaisten (63 % vs. 41 %, $p=0.05$) käyttövälineiden käyttö väheni. Kun bentsodiatsepiinien päihdekäyttöä tarkasteltiin päihdekäyttöryhmittäin buprenorfiinin sekä amfetamiinikäytön suhteen, tilastollisia eroja näiden käyttäjäryhmien välillä ei havaittu minään tutkimusvuonna (Kuvio 2).

Taulukossa 2 olevat tulokset kuvaavat eri taustatekijöiden yhteyttä bentsodiatsepiinien päihdekäyttöön tutkimusvuodella vakioituna. Työtilanne (muu kuin töissä tai opiskelee), siviilisäätty (ei avio- tai avioliitossa) sekä muiden likaisten pistovälineiden käyttö, samoin kuin sekä amfetamiinin että buprenorfiinin käyttö olivat yhteydessä bentsodiatsepiinien päihdehakuiseen käyttöön.

5 Pohdinta

Tämän nimettömänä toteutetun aikasarjatutkimuksen mukaan turkulaisen terveysneuvontapiste Millissä asioivien ruiskuhuumeiden käyttäjien keskuudessa bentsodiatsepiinien päivittäinen

päihdekäyttö on merkittävästi vähentynyt edeltävän vuosikymmenen aikana. Päihdehakuinen bentsodiatsepiinien käyttö näyttäisi olevan yhteydessä korkeampaan veriteitse leviävien infektioiden riskiin sekä huonompaan työtilanteeseen.

Lienee mahdotonta nimetä yhtä ainutta selittävää tekijää tälle ilmiölle. Viime vuosina lääkärikunnan tietous bentsodiatsepiinien käyttöön liittyvistä riskeistä on mahdollisesti lisääntynyt viranomaisohjeistusten myötä (11,12). On mahdollista, että lääkärin kynnys aloittaa bentsodiatsepiinilääkitystä tai uusia vanhaa reseptiä on noussut ja bentsodiatsepiinien hankkiminen päihdekäyttöön on tullut aiempaa hankalammaksi. Myös sähköisen reseptin käyttöönotto ja erityisesti lääkärin mahdollisuus tarkistaa reseptilääkkeiden ostotapahtumia reseptitietokannasta on voinut vaikuttaa päihdekäyttöön päätyvien bentsodiatsepiinivalmisteiden saatavuuteen. Vaikka bentsodiatsepiinien päivittäinen päihdekäyttö väheni kymmenen vuoden ajanjaksolla, päihdehakuinen käyttö on kuitenkin edelleen erittäin yleistä ruiskuhuumeita käyttävillä (4,5). Vuonna 2018 edeltävän kuukauden aikana päihdehakuista käyttöä raportoi noin 70 % vastaajista.

Tärkeä havainto on, että bentsodiatsepiinien päihdekäyttö ruiskuhuumeita käyttävillä on yhteydessä suurempaa tartuntatautiriskiä verrattuna niihin, jotka eivät käytä bentsodiatsepiineja päihdehakuisesti. Kansainvälisesti on tutkittu, että ruiskuhuumeiden sekakäytöllä on selkeä yhteys likaisten pistovälineiden lisääntyneeseen käyttöön (13). Lisäksi sekakäyttäjillä on suurempi riski sairastua vaarallisiin tartuntatauteihin, kuten C-hepatiittiin (14). Tämä tieto voi auttaa esimerkiksi terveysneuvontapiste Millin kaltaisia toimijoita suunnittelemaan ja kehittämään toimintaansa tulevaisuudessa. Tähän mennessä toimintaa voidaan pitää joka tapauksessa onnistuneena (5,15–17). Muiden likaisten neulojen käyttämisen lisäksi bentsodiatsepiineja päihdehakuisesti käyttävät olivat muita harvemmin töissä tai opiskelivat. Muissa tutkimuksissa on havaittu, että sekakäyttäjien korkein koulutus on usein vain peruskoulu (14). Bentsodiatsepiineja päihdehakuisesti käyttävillä siviilisäätö oli useammin avo- tai avioliitto, kun naimaton. Samoin sekakäyttäjien on havaittu usein olevan avo- tai avioliitossa (14). Tälle havainnolle on vaikeaa keksiä selittävää tekijää.

Suomessa amfetamiini ja buprenorfiini ovat yleisimmin käytettyjä ruiskuhuumeita terveysneuvontapisteissä asioivilla (4,10). Opioidiriippuvaiset ruiskuhuumeiden käyttäjät ovat usein myös bentsodiatsepiinien päihdekäyttäjiä (4,6,7,18,19). Tämän pohjalta otaksuimme, että bentsodiatsepiinien päihdekäytössä muutoksia tapahtuisi vähemmän buprenorfiinia käyttävillä. Kun muutoksia bentsodiatsepiinien päihdekäytössä vertailtiin aineryhmittäin, eroja bentsodiatsepiinien päihdekäyttötaajuudessa ei havaittu minään tutkimusvuonna. Tämä tutkimustulos on linjassa aikaisempia tutkimuksia tarkastellessa (6). Suonensisäisesti

amfetamiinia tai buprenorfiinia käyttäneillä on todettu olevan samanaikaista bentsodiatsepiinien oheiskäyttöä, kuten osoitimme tuloksissa. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että sekakäytössä bentsodiatsepiineja on todettu käytettävän enemmän oheispäihteinä kuin ensisijaisina ongelmapäihteinä (6).

On mahdollista, etteivät tuloksemme ole valtakunnallisesti yleistettävissä. Otoskoko oli kohtalaisen pieni eikä kattavuuden osalta voida esittää tarkkaa arviota. Toisaalta ruiskuhuumeita käyttävien käyttötrendejä osalta on kartoitettu Suomessa erittäin vähän (7–9). Tässä käyttäjäryhmässä bentsodiatsepiinien päihdekäytön taustatekijöitä ja terveyskäyttäytymiseen liittyviä riskejä ei ole Suomessa aiemmin tutkittu.

Tämän aikasarjatutkimuksen mukaan bentsodiatsepiinien ongelmakäyttö saattaa olla vähenemässä ruiskuhuumeita käyttävillä. Suonensisäiseen huumeiden käyttöön liittyviä terveysriskejä näyttäisi esiintyvät muita enemmän bentsodiatsepiinejä päihdehakuisesti käyttävillä, mikä tulisi huomioida haittoja vähentävässä päihdetyössä.

Taulukko 1. Ovensuukyselyssä bentsodiatsepiinikysymykseen vastanneiden taustatiedot vuosina 2008, 2011, 2014 ja 2018

	2008 (n=106)		2011 (n=97)		2014 (n=100)		2018 (n=94)	
	<i>Kaikki</i> ¹	<i>n</i> ² (%) ²	<i>Kaikki</i> ¹	<i>n</i> ² (%) ²	<i>Kaikki</i> ¹	<i>n</i> ² (%) ²	<i>Kaikki</i> ¹	<i>n</i> ² (%) ²
Sukupuoli (mies)	106	65 (70.7)	97	61 (70.1)	100	49 (59.8)	92	40 (58.8)
Ikä (keskiarvo) ³	106	92 (27.9) ₃	60	53 (27.6) ₃	73	61 (31.9) ₃	87	65 (36.1) ₃
Koulutus (vain peruskoulu)	105	49 (53.8)	96	37 (43.0)	100	36 (43.9)	90	27 (40.9)
Ei opiskele tai käy töissä	103	48 (53.9)	97	57 (65.5)	100	52 (63.4)	87	44 (67.7)
Ei avo- tai avioliitossa	104	31 (34.4)	97	58 (66.7)	100	46 (56.1)	90	38 (57.6)
Opioidikorvaushoidossa	67	16 (27.6)	93	23 (27.7)	91	24 (32.4)	86	17 (26.2)
Likaiset pistovälineet (omat)	98	81 (96.4)	89	77 (97.5)	86	62 (87.3)	86	48 (77.4)
Likaiset pistovälineet (jonkun muun)	94	47 (58.0)	84	35 (47.3)	75	27 (43.5)	78	16 (28.1)
C-hepatiitti	103	58 (65.2)	91	53 (65.4)	86	51 (71.8)	88	45 (70.3)
Amfetamiini	106	84 (91.3)	95	78 (91.8)	100	70 (85.4)	93	61 (89.7)
Buprenorfiini	101	76 (87.4)	94	74 (88.1)	100	64 (78.0)	92	56 (83.6)

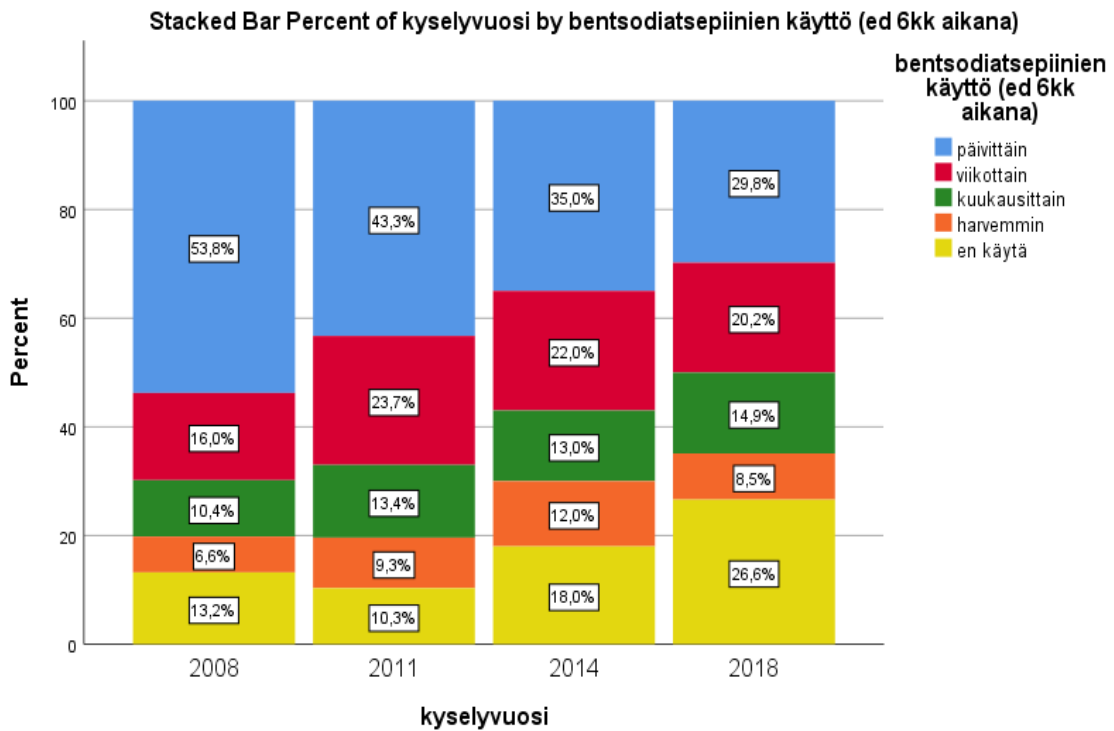
¹ Kysymykseen vastanneiden kokonaismäärä² Osuus kysymykseen vastanneista³ Keskiarvo kysymykseen vastanneista

Taulukko 2. Bentsodiatsepiinien päihdekäytön yhteys taustatekijöihin¹

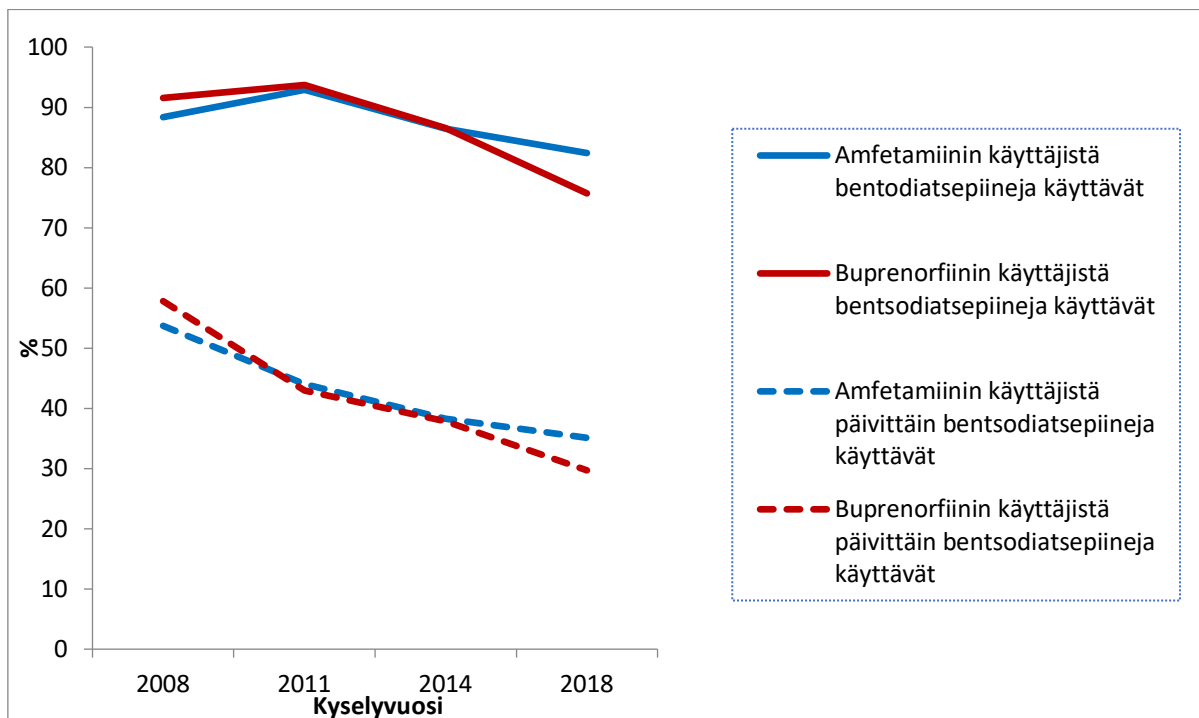
	Kaikki, <i>n</i>	<i>Bentsodiatsepiinien päihdehakuista käyttöä</i>			
		<i>n</i> ²	% ²	OR95%CI	<i>p</i> -arvo
Alle 30-vuotias	397	128	38,8	0.8 (0.4-1.4)	0.423
Sukupuoli (mies)	395	215	65.3	1.5 (0.9-2.6)	0.150
Koulutus (vain peruskoulu)	397	157	47.6	1.6 (0.9-2.8)	0.098
Ei opiskele tai käy töissä	397	76	23.0	2.0 (1.1-3.5)	0.020
Ei avo- tai avioliitossa	397	121	36.7	1.9 (1.1-3.4)	0.018
Opioidikorvaushoidossa	337	200	71.4	1.2 (0.6-2.2)	0.669
Likaiset pistovälineet (omat)	397	302	91.5	2.1 (0.97-4.4)	0.058
Likaiset pistovälineet (jonkun muun)	397	181	54.8	3.1 (1.7-5.6)	<0.001
Buprenorfiini	397	295	89.4	4.3 (2.3-8.2)	<0.001
Amfetamiini	397	296	89.7	2.8 (2.8-9.5)	<0.001

¹ logistisen regressioanalyysissä eri tutkimusajankohtina kerätyt tiedot on analysoitu yhdessä ja vakioitu kyselyvuodella

² osuus bentsodiatsepiineja päihteenä käyttäneistä (sarakeprosentti)

Kuvio 1. Bentsodiatsepiinien päihdekäyttö eri tutkimusvuosina.

Kuvio 2. Bentsodiatsepiinien päihdekäyttö amfetamiinin ja buprenorfiinin suhteen.

Lähteet

1. International Narcotics Control Board. Annual report 2012.
2. Karjalainen, K., Hakkarainen, P. Lääkkeiden väärinkäyttö 2000-luvun Suomessa. Esiintyvyys, käyttäjäryhmät ja käyttötarkoitukset. Yhteiskuntapolitiikka. 2013;78:498–508.
3. Niemelä, S., Mikkonen, A. Tunnista lääkkeiden väärinkäyttäjä ja päihdekäyttöön tulleet lääkkeet. Suomen Lääkärilehti. 2014;69:624–627.
4. Tammi, T., Pitkänen, T., Perälä, J. Stadin nistit: huono-osaisten helsinkiläisten huumeidenkäyttäjien päihteet sekä niiden käyttötavat ja hankinta. Yhteiskuntapolitiikka. 2011;76:45–54.
5. Rönkä, S., Markkula, J. Huumetilanne Suomessa 2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 13/2020.
6. Impinen, A., Rönkä S. Päihdehuollon huumeasiakkaat 2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 14/2020.
7. Partanen, A., Holmström, P., Holopainen, A. ym. Piikkihuumeiden käyttäjät Riskitutkimuksessa. Buprenorfiinin käyttö yleistynyt huumeiden sekakäytössä. Suomen Lääkärilehti. 2004;59:3605–3611.
8. Tucker, D., Hayashi, K., Milloy, M. ym. Risk factors associated with benzodiazepine use among people who inject drugs in an urban Canadian setting. Addictive Behaviors. 2016;52:103–107.
9. Varjonen, V. Huumetilanne Suomessa 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 1/2015.
10. Salomäki, I., Mikkonen, A., Nousiainen, N. ym. Pregabaliinin ja buprenorfiininaloksonivalmisteen väärinkäyttö on lisääntynyt. Suomen Lääkärilehti. 2016;71:246–249.
11. Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkkeen määräämisestä (1088/2010). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101088>. Viitattu 05.05.2020.
12. Ohje bentsodiatsepiinien määräämisestä. Valvira (2020). http://www.valvira.fi/terveydenhuolto/hyva-ammattinharjoittaminen/laakehoito/bentsodiatsepiinien_maaraaminen_2. Viitattu 05.05.2020.
13. Tavitian-Exley, I., Boily, M., Heimer, R. ym. Polydrug Use and Heterogeneity in HIV Risk Among People Who Inject Drugs in Estonia and Russia: A Latent Class Analysis. AIDS Behav. 2018;22(4):1329–1340.
14. Liu, X., Chen, M.G., Chen, Y. ym. Changing trends in the types of drug used and infectious disease prevalence among drug users in jiangsu province, china. Int J Drug Policy. 2020;21(88):103034.
15. Arponen, A., Brummer-Korvenkontio, H., Liitsola, K. ym. Luottamus ja vapaaehtoisuus terveysneuvontatoimipisteen onnistumisen edellytyksinä. Poikkeittieteellinen arviointitutkimus

ruiskuhuumeiden käyttäjien terveysneuvonnan vaikuttavuudesta tartuntatautien ehkäisyssä ja torjunnassa. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja. 15/2008.

16. Hurley, S., Jolley, D., Kaldor, J. Effectiveness of needle-exchange programmes for prevention of HIV infection. *Lancet*. 1997;349:1797-800.

17. Ksobiech, K. Meta-analysis of needle sharing, lending, and borrowing behaviours of needle exchange program attenders. *AIDS Education and Prevention*. 2003;15:257-63.

18. Darke, S., Ross, J., Cohen, J. The use of benzodiazepines among regular amphetamine users. *Addiction*. 1994;89(12):1683-90.

19. Ojha, S.P., Sigdel, S., Meyer-Thompson, H. ym. 'South Asian cocktail' - the concurrent use of opioids, benzodiazepines and antihistamines among injecting drug users in Nepal and associations with HIV risk behaviour. *Harm Reduction Journal*. 2014;23:11-17.